

ЕФЕКТИ УТИЦАЈА АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ И МОГУЋНОСТИ ПРИЛАГОЂАВАЊА ПОДСТИЦАЊА РАЗВОЈА АГРАРНОГ СЕКТОРА

Ј. Симић, М. Ђоровић, С. Стевановић¹

Резиме

У раду се сагледавају досадашњи ефекти и утицај аграрне политике и могућности њеног прилагођавања у функцији подстицања даљег развоја пољопривреде и аграрног сектора. У том циљу извршена је анализа основних тенденција у развојним процесима у пољопривреди и економски ефекти аграрне политике. Затим су сагледане системске, економске и тржишне могућности прилагођавања развоја пољопривреде и аграрног сектора. На основу претходно изучених питања у раду се утврђени и дефинисани правци и начини прилагођавања аграрне политике и њених мера у функцији подстицања даљег развоја пољопривреде и аграрног сектора у целини. У складу са овим указано је на потребу већег коришћења искустава економски развијених земаља, посебно земаља ЕУ.

Кључне речи: аграрна политика, ефекти, пољопривреда, прилагођавање, аграрни сектор.

Увод

У овом раду је циљ да се анализирају и оцене производни и економски ефекти утицаја досадашње аграрне политике како би се сагледале могућности њеног прилагођавања или остваривања континуитета у функцији подстицања даљег развоја пољопривреде аграрног сектора у целини. У периоду до 2000. године због затварања према свету, владале су

¹ Др Јеремија Симић, ред. проф., др Милутин Ђоровић, ред. проф., др Симо Стевановић, доцент, Пољопривредни факултет, Београд.

специфичне разне околности када није било могуће постићи потпун континуитет у остваривању аграрне политике.

У годинама на почетку 21. века са успостављањем отворенијих економских односа са светом, очекиван је значајнији утицај светског а посебно европског тржишта на оживљавање пољопривреде и аграрне производње у нашој земљи. Ограничавајући утицај на развој пољопривреде и агроиндустрије у првим годинама овог века испољен је пад утицајем више околности: спорог прилагођавања привредног система и економских мера европском и светском тржишту, изостао је и позитиван утицај очекиваних процеса приватизације и реформи, посебно у другим привредним секторима; несинхронизованост процеса приватизације у аграрним индустријама са пољопривредом земљорадничког сектора; стагнирање и деградирање задругарства; некохерентна аграрна политика и др.

У пољопривреди и у аграру у целини у досадашњем периоду била су карактеристична веома неповољна кретања. Она су се испољавала у нестабилној, стагнантној у опадајућој пољопривредној производњи посебно у сточарству и производњи пољопривредно–прехранбених и других аграрних прерађевина. Ова рецесивне тенденције у пољопривреди и у агроиндустрији, последица је видног сужавања и екстезивног коришћења основних производних и прерађивачких капацитета. Као последица опадања економских ефеката у непољопривредним секторима испољено је и опадање куповне моћи становништва јер је настало изразито опадање нивоа средстава личне потрошње, па и за пољопривредно–прехранбеним производима. Под утицајем ових кретања опао је и животни стандард, посебно стандард личне потрошње.

Стога нове прилазе у аграрној политици и у развоју аграрног сектора у наредним годинама, треба заснивати на темељнијим системским решењима и на постављању интегралније стратегије аграрног сектора, као фактора остваривања брже ревитализације привредног и ванпривредног живота и целини.

1. Основне тенденције развојних процеса у пољопривреди и економски ефекти досадашње аграрне политике

Предходно назначене узрочно–последични одоси у процесима привредних и аграрних кретања потврђују показатељи у кретању производње, видно редукованим основним производним капацитетима, посебно настало драстично опадање сточног фонда и површина под засадима воћа и винове

лозе, као и видног сужавања примене савремене технологије, због недостатка расположивог финансијског капитала, посебно финансијских средстава за улагања у текућу производњу. Ови економски токови утицали су на сужавање домаћег и удаљавање иностраног тржишта.

(1) Опadaње тражње и потрошње аграрних производа на домаћем тржишту. Видан ограничавајући фактор развоја пољопривреде и аграрног сектора испољава се у опадању домаће тражње и потрошње пољопривредно–прехранбених производа. Ова појава је последица драстичног опадања куповне моћи становништва под утицајем изразите рецесије у непољопривредним делатностима и изразито повећане незапослености радно способног становништва.¹

(2) Ограничавајући фактор пољопривреде и аграрног сектора испољава се и преко све неповољнијих односа остваривања спољно трговинске робне размене аграрних роба. У деведесетим годинама, посебно у годинама под утицајем економских санкција, опадао је извоз аграрних производа и по физичком обиму и по вредности. Вредност извоза аграрних производа СР Југославије смањена је од 586 милиона долара у 1991. години на око 303 милиона долара или на 49,2% у 2000. години. У истом периоду вредност увоза је смањена од 481 милион на 399 милиона или за 17%. Под утицајем овакве спољнотрговинске размене у анализираном периоду погоршаван је трговински биланс спољнотрговинске размене аграрних производа. На подручју аграра у овом периоду растао дефицит спољнотрговинске размене. Неповољна кретања спољнотрговинске размене аграрних производа после 2000. године су још у већем степену заострена, јер је опадао проценат покривености увоза вредношћу извоза. Може се констатовати да је у анализираном периоду на подручју спољно–трговинске размене аграрних

¹ Ово потврђује знатно смањење обима потрошње важнијих прехранбених производа по становнику у периоду 1988–2000. годне. Потрошња важнијих прехранбених производа по члану домаћинства смањена је у 2000. години у односу на 1988. годину: код брашна на око 137 кг или за 28,6%; свих врста поврћа на 109 кг или за 23,9%; воћа и грожђа на око 43,0 кг или за 73,5%; свежег меса на 31,5 кг или за 27,9%; млека на 86,7 литара или за 7,6%. Посматрано код прерађевина анализираних група прехранбених производа, потрошња по члану домаћинства била је још већа у анализираном периоду. Тако је на пример у овом периоду потрошња свих прерађевина поврћа опала за 45,7%; потрошња свих прерађевина воћа и грожђа опала је за 58,6%; потрошња свих прерађевина меса за 19,0%; потрошња свих прерађевина смањена је за 35,1%, потрошња свих прерађевина млека смањена је за 20,8%.

роба владала изразита стихијност. Ове процесе је пратио неконтролисан и неоправдан увоз оних аграрних производа чија је производња остваривана у задовољавајућем обиму и у нашој земљи. Узроци ових појава се налази у непостојању задовољавајуће системске регулативе а тиме и потребног усмеравања. Ово се огледа у недефинисаној извозној и увозној политици а тиме и неопходног усклађивања спољнотрговинске размене пољопривредних и аграрних роба.

(3) Под утицајем основних ограничавајућих фактора, неповољне су тенденције у кретању физичког обима производње у пољопривреди као и производње и њених индустријских прерађевина. Посматрано у глобалу базни индекс производње (Ф 1954–1963=100) смањен је од 227 у 1991. години на 168 индексних поена или за 26% у 2002. години. У овом периоду највеће смањење обима производње било је у сточарству, док је интензитет опадања обима производње био нешто спорији у ратарству. Кретање воћарско–виноградарске производње имало је стагнирајући карактер у анализираном периоду. Појава опадања физичког обима пољопривредне производње, посебно у сточарству последица је сужавања сточног фонда. Број условних грла стоке у 2002. години у односу на 1991. годину скоро је преполовљен. Неповољна кретања нарочито су испољена у обиму производње по јединици површине. Обим финалне пољопривредне производње по 1 ха обрадиве површине у нашој земљи сведен је на ниво који је мањи и до 10 пута у односу на стање у аграрно/развијеним европским и ваневропским земљама.

У овим околностима, и поред оптималног нивоа примењене технологије (по обиму и структури), не остварује се пропорционалан раст приноса и продуктивности рада у односу на обим уложеног капитала. На другој страни недовољна улагања у технологију доводе до релативног увећања трошкова, односно смањења дохотка и добити, и по јединици капацитета и по активном пољопривреднику. Рецесивне токове кретања обима производње, прате и неповољне тенденције у структури производње. Ово потврђује појава опадања учешћа сточарства а стагнирања и варирања биљне производње у структури укупне финалне пољопривредне производње.

На развојне и економске ефекте у пољопривреди, а тиме и у аграрном сектору у целини у значајном степену утиче усмереност и прилагођеност аграрне политике. Емпиријска сазнања такође указују да на развојне ефекте овог сектора посебно у пољопривреди битно утичу разлике у временским условима (обим заступљености и распоред падавина у периоду вегетације, број сунчаних дана, варирање температуре и друга

климатска обележја). У 2003. години аграрна политика је била недовољно стимулативна, што је демотивисало пољопривреднике да засеју уобичајене површине са житима. Аграрна политика, такође, није била у потребној мери подстицајна ни за пролећну сетву ратарских култура у 2004. години.

Ово потврђују подаци смањења жетвених површина значајног биља ратарских култура у 2004. години у односу на 2003. годину. Индекс пожњевених површина (које износе приближно сетвеним површинама) у 2004. години износио је код шећерне репе 93,8%, сунцокрета 95,0%, соје 67,9%, пшенице 87,6%. У виноградарству је смањен индекс родних чокота винове лозе на 95,%. Индекс пожњевене површине кукуруза је незнатно повећан (на 101,1%). Код кромпира индекс пожњевене површине у 2004. години у односу на 2003. годину повећан је на 101,1%. Код шљиве је повећан индекс броја стабала у 2004. у односу на 2003. годину на 100,4%.

Може се констатовати да су коришћени капацитети у биљној производњи код већег броја култура смањени у 2004. у односу на 2003. годину. Код мањег броја биљних култура коришћени капацитети су само незнатно повећани или су стагнирали. Треба такође истаћи да су била релативно скромна улагања у технологију и технику. Улагања у инпуте пољопривреде за набавку квалитетног семена и хибрида, минералних ђубрива, садног материјала воћа и винове лозе, пестициде и друге инпуте. У сточарској производњи испољена је тенденција опадања броја грла стоке, посебно женских грла и подмлатка. Према подацима за 2004. годину у односу на 2003. у Републици Србији смањен је укупан број говеда за 0,9% свиња, за 5,4% крмача и супрасних назимица за 16,5%, живине за 9,1% и коза за 8,0%. У овом пеироду у порасту је број коња за 9,5%, број крава и стеоних јуница за 0,2% оваца за 4,6% и оваца за приплод за 2,1%. С обзиром да је у дужем временском периоду била карактеристика опадања са тенденцијом свих врста и категорија стоке, појава повећања наведених грла стоке код одређених врста стоке појава повећања у 2004. у односу на 2003. годину, наговештава појаву ревитализације сточног фонда.

Већ је указано да су у 2004. (као изразито родна), у односу на 2003. годину постигнуто значајно повећање приноса по хектару и укупан обим производње код свих анализираних биљних култура. Посматрано у просеку за Републику Србију индекс физичког обима производње у 2004. години у односу на 2003. износио је код кукуруза око 170%, шећерне репе 162%, сунцокрета 125%, соје 140%, кромпира 142%, пшенице 179%, ражи 172%, ујечма 182%, овса 154%, малине 128,4%, трешње 110%, вишње

116% и кајсије 120%. Код шљиве је обим производње само незнатно повећан, док је обим производње грожђа смањен на око 96%.¹

Такође, треба истаћи, да су постигнути нешто бољи резултати раста биљне производње у Централној Србији него у Војводини. Треба посебно истаћи да је остварено запажено повећање физичког обима производње скоро код свих биљних култура на земљорадничким (породичним) газдинствима. Само су незнатно остварени бољи резултати у биљној производњи у Војводини, на капацитетима пољопривредних предузећа и земљорадничким задругама.

Подаци о економским ефектима у биљној производњи, према процени анализе, такође су значајни нарочито код раних воћних култура (малина, трешња, вишња, кајсија и др.). Ово воће је са око 60% реализовано откупом и на слободном тржишту, док је око 40% прерађено. Цедне по којима је извршен откуп ситног и коштичавог воћа биле су доста повољније у 2004. години, него у 2003. Неке процене указују да се могу очекивати релативно повољни економски ефекти и код тржишне реализације прерађевина воћа.

Откупљене количине пшенице, из рода 2004. године, износе око 50%, док се половина још увек налази код произвођача. Код кукуруза је тржно реализована незнатна количина. Већи део тржне реализације кукуруза зависиће од услова за развој сточарства, посебно у развоју свињарске производње у 2005. години. Значајан обим производње индустријских култура (шећерне репе, сунцокрета и соје) биће реализован преко прераде и реализације прерађевина на домаћем и иностраном тржишту.

С обзиром да се највећи део биљне производње не реализује у кратком року преко тржишта, већ преко прераде њихових сировина и производња прерађевина захтева да се примене савременији облици тржишног повезивања између примарних произвођача, прерађивача, трговине на унутрашњем тржишту.

У целини се може констатовати да је запажен пораст биљне производње у 2004. у односу на предходне три године. Резултати утицаја повољних климатских услова, док је уз релативно неизмењену аграрну политику, у

¹ Ови подаци су израчунати на основу саопштења Републичког завода за статистику број ПО-17. Према овом саопштењу, подаци о производњи наведених култура добијени су на основу извештаја пољопривредних предузећа и земљорадничких задруга. За земљораднички сектор подаци се заснивају на проценама које дају статистички проценитељи из Републичког завода за статистику.

области сточарства испољена тенденција стагнирања или опадања прираста живе мере стоке и производње свежег меса. У 2004. години у односу на 2003. смањена је и производња млека и посматрано по крави музари и у глобалу. На ове тенденције у сточарству нису утицали значајно постигнути повољни производни резултати у биљној производњи у 2004. години.

Ове чињенице указују да су економски токови у сточарској производњи у 2004. у односу на 2003. годину, последица деструктивне аграрне политике.

2. Економске и системске могућности прилагођавања развоја пољопривреде и аграрног сектора

У проучавању основа и циљева стратегије развоја пољопривреде Србије и Црне горе неопходно је полазити од њених садашњих обележја и сагледавања могућности за њено прилагођавање тржишту Европске уније па и ширем светском тржишту.

Већ је указано да је пољопривреда и агроиндустрија наше земље, под утицајем вишегодишње економске кризе суочена са рецесивним кретањима и обележјима нестабилног остваривања производње, деградирања технологије, опадања продуктивности рада, заостајања промена у њеној структури. Испољена неповољна кретања у пољопривредној производњи, одраз су пре свега неорганизованости и неприлагођености привредних субјеката тржишним условима привређивања (на домаћем и иностраном). Неповољни услови за превазилажење развојних и тржишних ограничења у високом степену зависе од могућности подизања продуктивности рада, унапређивања технологија у складу и са расположивим производним ресурсима.

Извеснија будућност аграрних роба наше земље на европском тржишту у реалном смислу се може остваривати у зависности од начина и степена њене прилагођености заједничкој аграрној политици земаља Европске уније. У том циљу неопходно је континуелно стварати нове системске и развојне услове идући у сусрет потпунијем укључивању у интеграционе програме Европске уније. За темељнију усмереност пољопривреде у овом процесу, неопходно је целовито разрадити стратегију развоја пољопривреде наше земље на концепту одрживог развоја (Сустанабле девелопмент) и новим програмима пољопривредне производње, посебно у руралним подручјима. У том циљу неопходно је разрадити кохерентан приступ у заснивању и развијању интегралног руралног развоја, посебно одрживог развоја пољопривреде, путем целисходног и рационалног

коришћења природних ресурса (обновљивих и необновљивих). Ово захтева да се потпуније изуче техничко–технолошке могућности, и сагледају нови начин финансирања пољопривредних програма у зависности од расположивих компаративних природних ресурса у одређеним специфичним еко регионима у функцији производње пољопривредних и аграрних производа за извоз на потенцијална тржишта земаља Европске уније, па и ван ње. Одређена подршка финансирања производње специфичних програма у пољопривреди мора се изналазити преко пласирања капитала привредних субјеката из земаља које би потенцијално могле бити увозници пољопривредних аграрних производа из наше земље.

Развијањем усмерене пољопривредне производње и њених прерађевина у нашој земљи могуће је прилагођавати производне програме новим захтевима тржишта ЕУ. У том циљу морају се превазићи традиционални приступи у производњи извозних аграрних роба. У вези са овим треба уважавати следеће релевантне чињенице:

прво, да је повећан значај производње биолошки квалитетних аграрних производа, на основама примене органске технологије;

друго, да за потребе европског тржишта заостаје производња здравствено безбедне хране (фоод сафету);

треће, да Србија и Црна гора располажу са релативно повољним природним ресурсима (климом, биодиверзитетом, земљиштем и воденим потенцијалима и др.) који се још увек недовољно рационално и нецелиходно користе за производњу извозних производа;

четврто, да нису сагледани адекватни програми производње аграрних производа (алтернативни развојни програми) у функцији повећања обима роба за извоз.

При стварању услова за прилагођавање аграрне политике и шире примене метода одрживог развоја пољопривреде на тржишним захтевима ЕУ, неоподно је разрадити стратешке основе у три фазе: у првој фази треба створити услове за робну размену са земљама ЕУ у оквиру споразума партнерства до уласка у ЕУ 2007. Ова фаза треба да буде што краћа (период статуса придружености наше земље Европској унији). Трећа фаза стратегије развоја наше пољопривреде остварила би се од уласка Србије и Црне горе у Европску унију.

За брже отклањање неповољних, стихијних и неусклађених односа у кретању понуде и тражње аграрних роба наше земље, биће потребно да се у оквиру конципиране стратегије развоја аграрног сектора, темељније

дефинишу сви битни садржаји реформи. Треба на трајнијој основи разрадити све основне сегменте (развојне, тржишне, својинске, организационе, интеграционе и друге) у складу са глобалном стратегијом одрживог развоја пољопривреде и агроиндустрије. У вези са овим биће потребно брже критички сагледати настале дилеме, појаве недоследности у спровођењу реформи. Треба одговорити на питање у којој мери агроиндустријски сектор може имати стратешки значај и на којим основама. Неопходно је сагледати неповољне ефекте досадашњих реформи у аграру и сагледати могућности отклањања неповољних решења која се испољавају како ограничавајући фактори развоја аграрног сектора у непосредној и у даљој будућности. У том циљу треба одговорити на питање да ли постоје реалне могућности развијања и примене технологије за ширење органске производње хране (органиц фоод). Треба проучити могућности веће производње биолошки квалитетне хране, намењене тржишту ЕУ и другим сегментима иностраног тржишта.

У том циљу треба сагледати могућности производње оних врста аграрних производа, који су истовремено профитабилни на иностраном тржишту и за које у нашој земљи постоје компаративни природни и други расположиви ресурси (бројни и оспособљени стручни кадрови, богата и разноврсна научна и технолошка сазнања, бројност пољопривредне радне снаге, значајни и недовољно искоришћени прерађивачки капацитети пољопривредних сировина и др.). Заступљеност, структура и квалитетне еколошке особености, природних ресурса, представљају посебно значајну основу и критеријум при сагледавању могућности прилагођавања структуре пољопривредне производње у функцији извоза на тржиште ЕУ.

Примена метода одрживог развоја пољопривреде као стратешког елемента утврђивања интегралне стратегије развоја пољопривреде и агроиндустрије, реално треба да успешније подстиче приближавање европском тржишту.

У том циљу потребно је сагледати оптималније и целовитије институционална економска и еколошка питања политике за доследну примену метода одрживог развоја агроиндустрије, а што је посебно значајно за пољопривреду. Треба нагласити да се само на овој основи могу створити услови за производњу органски квалитетних аграрних роба, намењених повећаној тражињи на тржишту ЕУ.

У складу са овим могућностима кључно питање се односи на заштиту и рационално коришћење природних ресурса. Истовремено се овим постиже и обезбеђивање ширих услова за унапређивање флоре и фауне у функцији заштите и обнављања екосистема на одрживим основама.

У вези са наведеним поред насталих тржишних захтева у све оштријој форми се испољава проблем како повећати понуду и потрошњу органски квалитетне хране. У најразвијенијим земљама у структури тражње за храном, испољава се дефицит за еколошки квалитетним аграрним робама. У овим земљама се на једној страни повећава производња и суфицит понуде стратешких производа (жита, шећера, меса, уља и др.), што смањује извозне могућности наше земље, док се на другој у структури производње и понуде аграрних производа испољава дефицит за здравствено безбедним робама на тржишту ЕУ. Ово потенцирају настала сазнања о значају квалитета исхране у функцији одрживог здравља и обезбеђивања квалитета стандарда становништва.

Применом метода одрживог развоја, стварају се трајне основе за рационално коришћење природних ресурса и енергије, као и за унапређивање животне средине у глобалу. Метод одрживог развоја агроиндустрије на овој основи испољава се као једна од најзначајнијих компоненти, како привредног, тако и укупног друштвено–економског и социјалног развоја сваког друштва.

Путем рационализације коришћења расположивих природних ресурса и енергије, стварају се трајне могућности за унапређивање ефикасности и рационалнијег остваривања материјалне производње, производње роба и услуга у складу са тржишним захтевима и еколошким богатством. На основама управљања простором и процесима урбанизације, стварају се услови за унапређивање животне средине у оквирима економског и социјалног развоја.

3. Правци и начини прилагођавања аграрне политике за подстицање даљег развоја пољопривреде и аграрног сектора у целини

У циљу подстицања даљег развоја пољопривреде и аграрног сектора потребно је да се конципира таква аграрна политика, која уважава стечена искуства и остварене резултате у претходним годинама, као и да се примене нова сазнања и циљеви у функцији стварања услова за постепено приближавање европским интеграционим процесима. Прилагођеном и на новим основама конципираном аграрном политиком у наредним годинама морају се постићи два основна циља у развоју пољопривреде и аграрног сектора. У оцени: прво, неопходно је утицати на повећан обим производње у овом сектору за потребе домаћег тржишта и да се на тај начин обезбеди национална самодовољност за пољопривредно-прехранбеним производима у складу са очекиваним растом куповне моћи становништва;

и друго, да се постиче усмерен раст аграрних производа за светско, посебно за европско тржиште.

Оваквом оријентацијом у развојној политици аграрних производа треба омогућити остваривање позитивног трговинског биланса у аграрном сектору као и значајније ублажити негативан трговински биланс нашој привреди у целини. У том циљу биће важно да се прилагоди и структура производње аграрне производње која би била усмерена за извоз на одређене сегменте светског тржишта.

(1) Политика и мере за усклађивање извоза и увоза аграрних производа. На подручју спољно-трговинске размене аграрних производа, већ у дужем периоду, испољава се диспропорција између увоза и извоза ових производа. Веч претходно констатовано да се увоз уз опадање или стагнирање извоза аграрних производа. Стога је постало ургентно питање којим мерама се може обезбедити заштита домаћих произвођача аграрних производа од нелојалне конкуренције увоза некавалитетних производа. Било би целисходно и оправдано да се пре увоза заштите и постигну ефекти подстицања извоза аграрних производа. Ово се може постићи, ако се преко ефикасне и целисходне царинске регулативе спречи прекомерни увоз аграрних производа, који су често некавалитетни. Треба такође истаћи, да увозници ових производа исте пласирају на домаћем тржишту по дампиској цени у односу на цене по којима се реализују домаћи производи. У овим околностима увозне цене аграрних производа истовремено имају и монополски карактер, што је економски неповољно за домаће произвођаче и потрошаче аграрних производа. Економски је неоправдано, да на другој страни, домаћи произвођачи при извозу својих аграрних производа добијају одређене економске подстицаје (премије). Ово захтева да се на трајнији начин усклађује увоз са извозом. Било би оправдано да држава стечене финансијска средства, преко царина, наменски усмерава за подстицање извоза. Стога је неопходно да се извоз и увоз аграрних производа одвија преко трговинских организација, које би биле одговорне и за увоз и за извоз. Поред ове мере усклађивања увоза и извоза аграрних производа треба заснивати на селективним програмима производње извозних аграрних производа на бази подстицања продуктивности и квалитета ових производа. На овај начин производи који се производе могу бити конкурентнији на иностраном тржишту.

(2) Унапређивање политике и мера за усклађивање краткорочних поремећаја између понуде и тражње аграрних производа. На тржишту аграрних производа, посебно у привредно мање развијеним земљама, поред дугорочних поремећаја, настају краткорочни поремећаји између

понуде и тражње ових производа у два вида: као краткорочни дефицит и као краткорочни суфицит.

Појава краткорочног дефицита на тржишту аграрних производа испољава се у околностима смањене понуде изазване смањењем физичког обима производње примарних пољопривредних производа, посебно ратарских. Краткорочни дефицит примарних пољопривредних производа у текућој години условљава и краткорочни дефицит прерађевина ових производа у наредној години.

Смањење понуде у односу на тражњу обе групе ових производа условљавају повећање њихових цена, посебно у условима њихове ниске куповне моћи.

У другом случају појава краткорочног суфицита аграрних производа на тржишту, испољава се у околностима тзв. родне године. Ова појава утиче на пад цене и примарних и прерађених аграрних производа. Ова се појава неповољно одражава на економски положај традиционалних робних произвођача аграрних производа у текућој години, док се у следећој години, испољава демотивација и могућност напуштања датих програма производње аграрних производа. У сагледавању мера за отклањања краткорочног дефицита и краткорочног суфицита постоје два решења: да се дефицит одређеног аграрног производа решава увозом, као и да се суфицит одређеног производа може разрешити извозом. Иако су ова решења гледано статистички целисходна, са економског становишта могу бити неповољна, за разлику од могућности да се дефицит аграрног производа може повољно решити увозом, међутим, у случају када се суфицит одређеног аграрног производа жели решити извозом, могу се испољити ограничења због неконкурентности датог производа на светском тржишту.

У досадашњем периоду појаве краткорочног дефицита односно суфицита одређеног аграрног производа решавана је преко дирекције за робне резерве.

Преко ове институције, држава је подржавала примену ургентних мера. За отклањање дефицита Дирекција за робне резерве је активнирала одређени контингент аграрног производа из резерви, како би се успоставила равнотежа између понуде и тражње датог производа. На другој страни при решавању суфицита одређеног аграрног производа, држава је финансијски подржавала Дирекцију за робне резерве да примени меру интервентне куповине насталих вишкова одређених аграрних производа. Досадашња наша и искуства других земаља указују да је оправдано и целисходно

предузимање поменутих ургентних мера за усклађивање понуде и тражње одређених аграрних производа.

Ургентне мере аграрне политике за усклађивање краткорочних поремећаја између понуде и тражње одређених аграрних производа, треба задржати и у 2005. години, па и у будућности, све док се не изграде нова систематска решења. Ова решења се морају ускладити у оквиру нове аграрне политике и њених мера у складу са специфичним функцијама унутрашњег тржишта аграрних производа у оквиру ЕУ.

Упоредо са трагањем за трајнијим решењима у оквиру придруживања наше земље интеграционим процесима ЕУ, неопходно је применити политику и мере за усклађивање тржишта аграрних производа, преко унапређивања Дирекције за робне резерве или преко осталих сличних институција (агенција). Међутим, треба унапредити тржишне функције ових институција, у складу са интересима произвођача и са интересима потрошача аграрних производа.

(3) Значајан правац прилагођавања аграрне политике за подстицање развоја аграрног сектора треба да се остварује путем пружања финансијске подршке. Ова политика може се повезати са прилагођавањем пореске политике.

У претходних неколико година непосредно финансијска подршка пољопривреде земљорадничких (породичних) газдинстава примењивана је за подизање засада воћњака и винограда, затим за мелиорационе захвате – унапређивање квалитета земљишта (калцификација, изградња система одводњавања и наводњавања), проширивања земљишног поседа путем партиципације, од стране државе за куповину или узимање земљишта у закуп.

Овај вид финансијске подршке земљорадницима има за циљ стварање услова за примену савремене технологије (модерне механизације квалитетне обраде земљишта, неге и жетве појединих усева нових техничко-технолошких операција, посматрано по ха за произвођаче у гајењу сунцокрета, соје, шећерне репе, дувана и др. ратарских култура.

У сточарству се финансијска подршка пружа изражено по литру млека, као и за набавку женских приплодних грла стоке. У току претходних неколико година пружана је и непосредна подршка за финансирање пројеката којима је подстицан рурални развој. Преко пружања овог вида капиталне подршке земљорадничким газдинствима нарочито је значајно стимулирати рационално коришћење компаративних природних ресурса у руралним подручјима.

Упоредо са подстицањем руралног развоја посебно је значајно да се подстиче развој аграрног сектора у брдско-планинским регионима, у којима постоје услови за развијање органске пољопривредне производње, посебно у еколошки чистим зонама. На овој основи се може доследно подстицати производња биолошки квалитетних производа од значаја за извоз, посебно на европско интегрисано тржиште.

Такође би било значајно да се овим начинима подршке стимулише функционална комасација земљишних парцела на којима се заснива специјализована производња пољопривредних производа. На овој основи улагање капитала се претвара у меру за унапређивање технологије и за веће увођење.

(4) Политика и мере усклађивања развоја пољопривреде и развоја њених прерађивачких индустрија. С обзиром на постигнуте позитивне развојне и економске ефекте у пољопривреди а што је омогућило да се постигну и значајни економски ефекти у прерађивачкој индустрији пољопривредних сировина, требало би очекивати да привредни субјекти буду у већем степену мотивисани за подстицање развоја аграрног сектора у целини. У вези са овим значајно је да се и преко прилагођене и усмерене аграрне политике у 2005. години створе подстицајмотиви код привредних субјеката да развијају тржишну пољопривредну производњу како финалних производа, тако и производње пољопривредних сировина за прерађивачке индустрије аграрног сектора. Постоје одређене дилеме у конципирању аграрне политике у 2005. години у функцији подстицања развоја и раста свих грана пољопривреде а тиме и прерађивачких индустрија (прехранбене, индустрије алкохолних и безалкохолних пића, индустрије дувана и индустрије сточне хране). У конципирању аграрне политике испољавају се два прилаза.

У стручној аграрној јавности и међу произвођачима очекује се да владине институције, посебно Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства, Министарство за привреду и приватизацију, Министарство за науку и технологију и заштиту животне средине и др. институције. Од ових институција се тражи да се примене мере аграрне политике, које су у предходним годинама дале одређене позитивне резултате а које су привредни субјекти већ проверили.

Влада са својим министарствима није у потребној мери проценила и сагледала неопходност да задржи концепт и режим аграрне политике којим се може потпуније и стимулативније утицати на привредне субјекте да, повећавају продуктивност рада, ефикасност и профитабилност пословања у функцији раста аграрне производње за потребе домаћег

тржишта и за повећавање обима извоза. У овом правцу се могу постићи очекивани резултати, ако се у конципирању аграрне политике примене проверена досадашња решења и одређена нова решења која намећу европски интеграциони процеси, па и регулатива и критеријуми светске трговинске организације. У већ 2004. години није било одлучнијих иницијатива од стране владиних институција да се критички анализирају резултати и ефекти утицаја аграрне политике и да се у складу са променама које настају на унутрашњем и спољњем тржишту у смислу потпунија решења аграрне политике за усмеравање производње и понуде аграрних производа. У вези са овим аграрна политика у функцији производње аграрних производа мора полазити и од фактора који утичу на раст куповне моћи порошача на унутрашњем тржишту.

(5) Прилагођавање пореског система за подстицање развоја пољопривреде на економским принципима уважавајући стечена искуства у најразвијенијим земљама, поред фискалне функције, посебно је важно да се унапреди економска функција пореског система. Овај правац пружања непосредне подршке за интензивнији развој аграрног сектора нарочито преко пореског система. Треба применити решења да се порез не лоцира на административним основама у фондове буџета, већ да се износи пореза третирају као улагања државе за подстицање развоја. У овом случају треба пореске обавезе третирати као акцијски капитал владиних институција. Овим путем држава постаје активан привредни субјект у функцији целисходног коришћења компаративних привредних ресурса (земљишта, воде, флоре и фауне, генетског потенцијала). Ови облици учешћа државе у процесу репродукције на подручју аграра, постају и тржишно целисходни начини усмеравања одрживог аграрног развоја уз заштиту животне средине на дугорочнијим основама.

Претварањем капитала на бази пореских обавеза у акционарски капитал, држава стиче приходе за раст буџета преко убирања дивиденде. На овој основи се постепено трансформише законска и административна улога државе за развојно – пословну, усмеравајућу функцију засновану на тржишним принципима и за ефикасније подстицање процеса транзиције. Ови процеси се постепено остварују у привредно развијеним земљама, посебно подручју ЕУ. На овим основама развијаће се процеси конкуренције, преко подстицања научно-техничког прогреса и повезивања улоге произвођача и потрошача на принципима ехонте економије.

На овој основи и произвођачи и потрошачи аграрних роба могу стицати висок степен поверења не само у институције државе, већ у трансформисану и модерну улогу државе у глобалном смислу.

4. Закључак

С обзиром на очекиване интеграционе процесе и јачање унутрашњег тржишта ЕУ агроиндустријских производа, то је неопходно стварати услове и подстицати и развојне могућности и перспективе за пољопривреду Србије и Црне Горе. Неопходно је остваривати стратешко усмеравање и прилагођавање тржишних субјеката агроиндустрије наше земље.

Са укључивањем земаља Централне и Источне европе и Балканских земаља знатно ће се повећати потенцијал пољопривреде ЕУ што ће стварати услове за веће деловање тржишне конкуренције. Ово ће условљавати и прилагођавање заједничке аграрне политике ЕУ.

У овим околностима за постизање повољнијег економског и развојног положаја, захтева да се брже структурно прилагођава концепт и стратегија развоја пољопривреде Србије и Црне Горе. На основама успостављања подстицајног аграрног система неопходно је усмерити организовање и оспособљавање субјеката у пољопривреди да примењују технологију у складу са концептом одрживог развоја аграрног сектора, конципирања нових развојних програма, посебно у руралним областима. Упоредо са овим неопходно је брже уводити међународне стандарде у складу са захтевима европског и светског тржишта. Такође, за брже и складније прилагођавање пољопривреде наше земље захтевима ЕУ, неопходно је донети стратегију пољопривредног и руралног развоја.

У функцији подстицања развоја пољопривреде и аграрног сектора, неопходно је на темељнијим основама и принципима редефинисати аграрну политику. Сва њена подручја се морају прилагодити и хармонизовати у функцији развоја тржишта, остварених достигнућа науке и технологије. У том циљу треба користити искуства економски развијенијих земаља, посебно земаља Европске уније.

Литература

1. Ђоровић, М., Милановић, М., Симић, Ј., Лазић, В. (2005), Специфични аспекти истраживања тржишта хране, Маркетинг, бр. 2., Београд.
2. Ђоровић, М., Томин, А. (2000), Тржиште и промет пољопривредних производа, Пољопривредни факултет, Београд.
3. EU Commision (1997) "Agrenda 2000 – For a Stronger and Wider Union", Brussels.
4. Малешевић, М. и сар. (2002) Значај законске регулативе за развој органске пољопривреде, Зборник радова органске производње, Савезно министарство за привреду и унутрашњу трговину, Београд.
5. Пешић, В.Р. (2002) Економија природних ресурса и животне средине, Пољопривредни факултет Универзитета у Београду.
6. Прокопијевић, М. (1998) Конституционална економија Европске уније, Институт за европске студије, Београд.
7. Simić, J. Šagovnović, A. Stevanović, S. (1999) Economic Possibility of Adaption of animal Production for Linking and Harmanization to agriculture in United Europe, Riview of Research Work at the Faculty of Agriculture, (1), Belgrade.
8. Colman, D. Roberts, D. (1997) "Economics of the CAP in Transition" u: Artis, J.M. Lee, N.: "The Economics of the European Union", Oxford University Pres Inc., New York, pp. 89-117.
9. Cram, L. Dinam, D. Nugent, N. (1999) "Development in the European Union", New York.

**THE EFFECTS OF AGRARIAN POLICY IMPACT AND
ADJUSTMENT OF ENCOURAGEMENT POSSIBILITIES OF
AGRARIAN SECTOR DEVELOPMENT**

J. Simić, Ph.D., M. Đorović, Ph.D., S. Stevanović, Ph.D.
Faculty of Agriculture, Belgrade

Summary

This paper took the analysis of so far effects of agrarian policy impact and adjustment of encouragement possibilities of agrarian sector development. It was the goal of basic tendencies analysis in development processes in agriculture and economic effects of agrarian policy. Systems, economic and market adjustments possibilities of agriculture and agrarian sector development were analysed as well. Based on aforementioned, in this paper were determined and defined the directions and ways of agrarian policy adjustment and it's measures regarding encouragements of agriculture and agrarian sector development in general. Regarding to this, there was expressed the need of using the experiences of economic developed, especially EU countries.

Key words: agrarian policy, effects, agriculture, adjustment

Author's address:

Dr Jeremija Simić
Poljoprivredni fakultet
Beograd
Srbija i Crna Gora